

DOI 10.31558/2307-2318.2018.4.18

УДК 332.14

Томчук О.В., доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

КАТЕГОРИАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ КОНЦЕПТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ МІСТ

У статті доведено актуальність та обґрунтовано необхідність впровадження принципів і підходів нових концепцій розвитку міст з метою підвищення якості життя, удосконалення управління та вирішення численних завдань розвитку соціально-економічної системи міста.

Узагальнено та розвинуто існуючі наукові підходи до розуміння сутності економіки міст, їх роль в національній економіці, що визначає політику мегаполісів, а також основні тенденції, що характеризують напрямки розвитку економіки сучасного міста.

Представлено необхідність вирішення даного завдання на засадах системності, що пов'язано із наявним та тісним взаємозв'язком систем різних рівнів та необхідністю зростання рівня та якості життя населення. Виокремлено етапи становлення міста та визначено основні сутнісні характеристики розвитку міст, показано багатоаспектність та складність забезпечення управління інтегрованим розвитком міста.

У статті доведено, що потрібно сприяти мобільності ресурсів між містами та регіонами, уникаючи їх концентрації у великому домінантному місті. Також наголошено на тому, що економіка міста як складна соціально-економічна система формує сферу функціонування продуктивних сил, економічних відносин та механізму господарювання, взаємодія між якими характеризує сукупність організаційних форм і видів господарської діяльності.

Ключові слова: місто, економіка міста, інтегрований розвиток, соціально-економічна система, механізм господарювання.

Томчук О.В.

КАТЕГОРИАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ КОНЦЕПТ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ ГОРОДОВ

В статье доказана актуальность и обоснована необходимость внедрения принципов и подходов новых концепций развития городов с целью повышения качества жизни, совершенствования управления и решения многочисленных задач развития социально-экономической системы города.

Обобщены и развиты существующие научные подходы к пониманию сути экономики городов, их роли в национальной экономике, которая определяет политику мегаполисов, а также основные тенденции, характеризующие направления развития экономики современного города.

Представлена необходимость решения данной задачи на основе системности, что обусловлено тесной взаимосвязью систем различных уровней, а также необходимостью роста уровня и качества жизни населения. Выделены этапы становления города и определены основные сущностные характеристики развития городов, показана многоаспектность и сложность обеспечения управления интегрированным развитием города.

В статье доказано, что необходимо способствовать мобильности ресурсов между городами и регионами, избегая их концентрации в большом доминантном городе. Также отмечено, что экономика города как сложная социально-экономическая система

формирует сферу функционирования производительных сил, экономических отношений и механизма хозяйствования, взаимодействие между которыми характеризует совокупность организационных форм и видов хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: город, экономика города, интегрированное развитие, социально-экономическая система, механизм хозяйствования.

Tomchuk O.

CATEGORY-CONCEPT CONCEPT OF A CITY ECONOMIC STUDY

The article emphasizes the urgency and justification of the implementation of the principles and approaches of the concept of integrated urban development with the aim of improving the management and solving of numerous problems in the city's social and economic system.

The existing scientific approaches to the understanding of the essence of the urban economy, their role in the national economy, which determines the policy of the metropolises, as well as the main tendencies characterizing the directions of the modern city economy's development, are generalized and developed.

The necessity of solving this task on the principles of systemicity is presented, which is connected with the existing and close interconnection of systems of different levels and the need to increase the level and quality of life of the population. The stages of the city's development are identified and the main essential characteristics of the development of cities are determined, multidimensionality and complexity of the management of integrated development of the city are shown.

The article argues that mobility of resources between cities and regions must be promoted, avoiding their concentration in a large, dominant city. It is also emphasized that the city's economy as a complex social and economic system forms the sphere of functioning of productive forces, economic relations and the mechanism of management, the interaction between which characterizes the totality of organizational forms and types of economic activity.

Key words: city, city economy, integrated development, socio-economic system, management mechanism.

Постановка проблеми. Глобалізація та швидкі технологічні перетворення докорінно змінюють світову господарську структуру, обумовлюють суттєві трансформації в рушійних силах регіоналізації та сприяють формуванню нових економічних центрів та змінюють структуру зв'язків між провідними центрами світової господарської системи. Важливим та актуальним питанням у сучасних умовах залишається таке, що пов'язано із забезпеченням розвитку соціально-економічних систем різних рівнів – держави, регіонів, міст, підприємств. Разом з тим, проблеми перенаселення, сталого розвитку, нерівності та соціального виключення також починають проявлятися найбільше саме у столичних мегаполісах, що привертає увагу науковців та дослідників з усього світу, задля пошуку шляхів вирішення вищеназваних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку складних соціально-економічних систем, включаючи місто, розглядаються в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, які зробили значний внесок у розробку теоретичних основ процесу господарювання, забезпечення результативності господарювання, оцінку умов господарювання складних соціально-економічних систем [1-7].

Виділення невирішеної проблеми. Проте окремі аспекти теоретико-методологічного характеру вимагають розширення досліджень з питань категоріально-понятійного концепта економіки міст, що й визначило мету статті.

Мета статті полягає у дослідженні категоріально-понятійного концепта економіки міст, розкриття умов та напрямів їх трансформації задля підвищення конкурентної позиції міст.

Виклад основного матеріалу. Інтерес до дослідження конкурентоспроможності міст значно зріс останнім часом, але тема загалом не нова. Ще на початку виникнення економічної науки питання економічного розвитку міст піднімались неодноразово в контексті специфічного змісту та важливості. Ще А. Сміт у своїй праці «Про багатство націй» відмічає, що зростання і збагачення торгових та промислових міст робить внесок до покращення та збагачення країн у три способи. По-перше, пропонуючи великий та підготовлений ринок для товарів вироблених в країні, що розвиток і подальші покращення. По-друге, багатство накопичене мешканцями міст, часто використовувалося для придбання інших земель та для подальшого примноження багатств. По-третє, комерція та промисловість поступово запроваджували порядок та хороше врядування, а ними і свободи та безпеку індивідів, що було основними позитивним ефектом розвитку міст [8].

Значний внесок в дослідження економіки міста зробила Д. Джекобс, що в своїй праці «Економіка міст» (1968) наполягає, що місто – від античного до сучасного – спочатку зростає завдяки виробництву і імпорту товарів для власних потреб і, з часом, починає експортувати до інших міст. Зі зростанням зовнішньоторговельного обертв в дію вступає ефект мультиплікатора, що веде до виробництва нових товарів та послуг [9]. Розвиток міста Д. Джекобс вбачає в «прориві», коли мешканці міст активно створюють власний бізнес і розвивають місцеве виробництво, нагромаджуючи велику кількість капіталу та даючи поштовх до подальшого розвитку. Для ефективного економічного розвитку міста необхідно диверсифікувати структуру виробництва, адже міста, що мають одне домінуюче підприємство (моноцетричний розвиток) або декілька, що працюють в одній сфері зазвичай відчувають стагнацію [10].

М. Люїс в праці «Культура міст» досліджує динаміку розвитку міст відштовхуючись від історичної, культурної, політичної та економічної перспектив. Аналізуючи перспективу розвитку міст від древнього світу до ХХ століття та розвиваючи теорії попередників автор виділяє шість етапів становлення міста (рис. 1).

М. Спенс вважає, що розвитку економіки міста сприяє урбанізація через вищу продуктивність праці в містах в порівнянні із сільською місцевістю і через вищі темпи її зростання. Більше того, продуктивність праці у містах вища навіть порівнюючи неофіційну зайнятість працівників у містах та офіційну зайнятість працівників сільської місцевості [12].

Також М. Спенс зазначає, що продуктивність економіки міста має тенденцію до зростання разом із збільшенням розміру міста. Але існують також емпіричні свідчення того, що надлишкова «первинність» веде до слабшого економічного розвитку інших регіонів, що в свою чергу позначається на економічній ситуації у країні загалом [12].

Як вважає Ж. Дюрантон, теоретичною основою для моделювання розвитку економіки міста є три ключові елементи: структура виробництва, географічна (просторова) структура, мобільність товарів та факторів виробництва. При аналізі просторової структури варто розрізняти внутрішню та зовнішню географію міст. Внутрішня географія являє собою житлові питання, інфраструктуру, внутрішню транспортну структуру. Зовнішня географія є питанням розвитку нових міст, а також

вивчає як міст розміщені та взаємодіють між собою і як розміщені природні ресурси. Припущення щодо мобільності, як в межах міста, так і між містами є критично важливим. Воно розглядає питання географічної мобільності товарів, сервісів, первинних факторів виробництва, ідей, технологій [13].

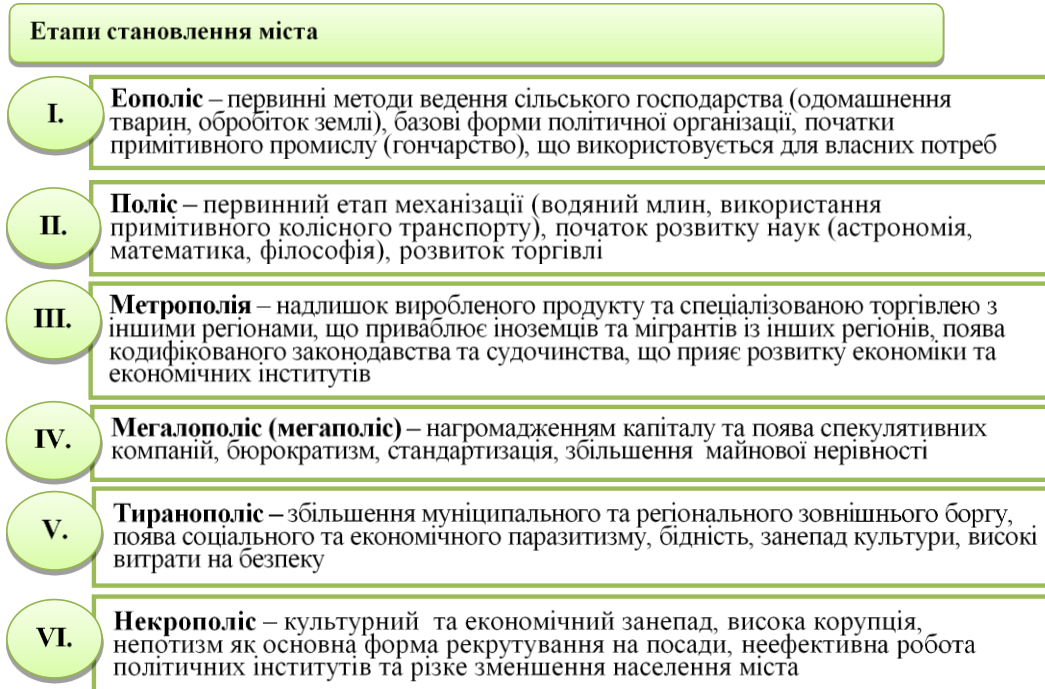

Рис. 1. Етапи становлення міста

Джерело: складено автором на основі [11]

Проте автор наголошує, що потрібно сприяти мобільності ресурсів між містами та регіонами, уникаючи їх концентрації у великому домінантному місті.

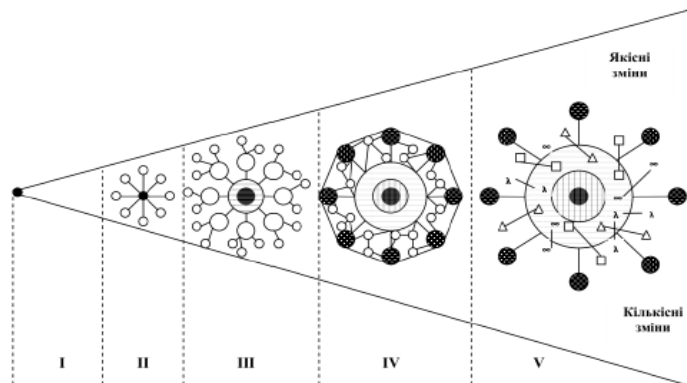
Внесок у дослідження економіки та конкурентоспроможності мегаполісів вніс також український вчений Крамаренко Р. М. (рис. 2). Автор підкреслив, що в сучасних умовах глобального розвитку конкурентоспроможність глобальних мегаполісів пов'язана із розвитком «креативної, інституційної, транспортно-логістичної, інноваційно-технологічної та фінансово-інвестиційної форм спеціалізації» [14].

В ХХІ столітті зароджуються нові тенденції урбанізації, що ведуть до зміни парадигми та появи інноваційних моделей розвитку міста. Серед них можна виділити наприклад появу концепції «розумних міст».

Європейська Комісія визначає «розумне місто» як «системи людей, що взаємодіють використовуючи потоки енергії, матеріалів, сервісів і фінансових інструментів для сприяння сталого економічного розвитку, еластичності, і вищого рівня життя; дані потоки та взаємодії стають розумними через створення стратегічного використання інформації та комунікаційної інфраструктури і сервісів в процесі прозорого міського планування та менеджменту, що швидко пристосовується до соціальних і економічних потреб суспільства [15].

Економісти, що місто може бути розумним коли «інвестиції у людський та соціальний капітал і традиційну та сучасну (ІКТ) комунікаційну інфраструктуру

підтримує сталий економічний розвиток і високу якість життя, з мудрим менеджментом природних ресурсів, через учасницьке урядування» [15].

I етап – зародження міст; II етап – первинна централізація міст; III етап – зростання міст; IV етап – столична концентрація.

V етап – креативна економіка сучасних мегаполісів

• ядро міста; ○ – сільські поселення; ∞ λ Δ □ – інтрузивні форми економічного зростання (кластери, технопарки, технополіси)

Рис. 2. Динаміка розвитку міст за Р.М. Крамаренком

Джерело: [14, с. 12]

Отже, розглянувши основні теоретичні підходи до вивчення економіки міст, основні аспекти глобалізації та фактори конкурентоспроможності, а також основні тенденції, що характеризують напрямки розвитку економіки сучасного міста, визначили що місто – це складна соціально-економічна система, що об'єднує в єдине ціле соціальні й економічні елементи, які діють на його території. При цьому економіка міста як складна соціально-економічна система формує сферу функціонування продуктивних сил та економічних відносин, взаємодія між якими характеризує сукупність організаційних форм і видів господарської діяльності (рис. 3).

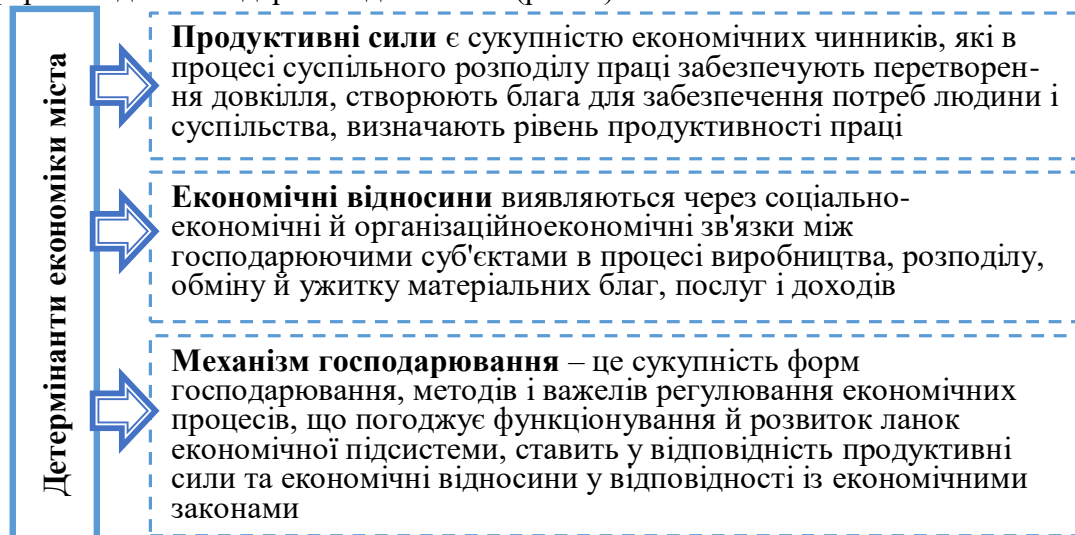

Рис. 3. Структура економіки міста як складної соціально-економічної системи

Джерело: [17]

У структуру механізму господарювання міста включаються відповідні форми, методи й інструменти господарювання [1, 16]. Форми господарювання передбачають організацію міських ресурсів, що залучаються в процес господарювання й розподіл результатів, отриманих за рахунок використання цих ресурсів. Методи господарювання використовуються для формування, ухвалення й реалізації рішень щодо використання ресурсів міста в процесі господарювання. Залежно від того, як співвідносяться доходи й витрати, за рахунок яких джерел вони фінансуються, розрізняють три основні методи господарювання міста: бюджетний розрахунок, господарський розрахунок, комерційний розрахунок [1, 2, 16].

Механізм господарювання міста знаходить відображення в функціонуванні соціально-економічних систем нижчого рівня (підприємств). При цьому господарський механізм підприємств включає форми його зовнішніх взаємозв'язків, а також господарські форми, що відображають відносини власності й матеріальних інтересів на рівні структурних внутрішньогосподарських ланок. На рис. 4 представлена структура механізму господарювання підприємств міста як явища і як процесу.

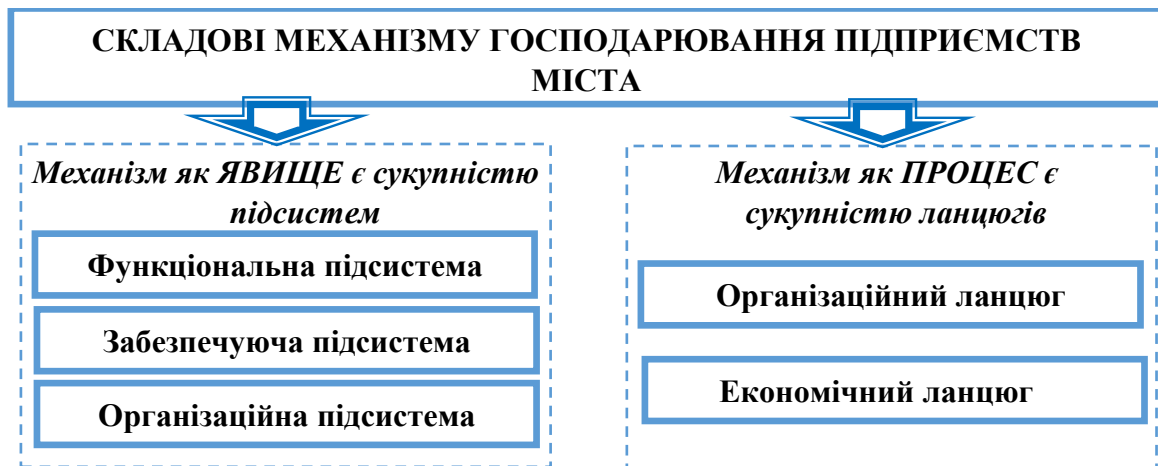

Рис. 4. Структура механізму господарювання підприємств міста

Джерело: складено автором на основі [17]

Отже, слід звернути увагу на те, що механізм господарювання підприємств міста забезпечить ефективне функціонування і сталий розвиток міст на основі використання принципів економічної самостійності підприємств та їх структурних підрозділів, а також формування товарно-грошових взаємовідносин між ними й матеріальної зацікавленості в кінцевих результатах праці.

Висновки. Таким чином, на основі узагальнення наукових підходів до розуміння сутності економіки міст, їх ролі в національній економіці, доведено, що потрібно сприяти мобільності ресурсів між містами та регіонами, уникаючи їх концентрації у великому домінантному місті. Обґрунтовано, що економіку міста слід розглядати як складну соціально-економічну систему, що формує сукупність продуктивних сил, економічних відносин та механізму господарювання, основною метою якого є інтегрований розвиток міста.

Перспективи подальших досліджень. Подальших досліджень потребують питання методологічного обґрунтування вибору ефективних форм, методів й інструментів господарювання міста на основі використання відповідних критеріїв ефективності та з урахуванням особливостей управління підприємствами міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна енциклопедія : у 3-х тт. / [за ред. С. В. Мочерного]. К.: Вид. центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
2. Осипов М. Ю. Основы теории хозяйственного механизма. М.: Изд-во МГУ, 1994. 368 с.
3. Корогодина И. Т. Экономические отношения, механизм хозяйствования и экономическая политика: методология анализа их взаимодействия. Экономическое возрождение России. 2006. № 3. С. 50-55.
4. Кульман А. Экономические механизмы; [пер. с фр.]. М.: АО Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1993. 192 с.
5. Воронин А. Г. Муниципальное управление и хозяйствование: проблемы теории и практики. М.: Финансы и статистика, 2004. 176 с.
6. О'Салливан А. Экономика города; [пер. с англ.]. М.: ИНФРА-М, 2002. 572 с.
7. Mc Donald J. F. Fundamentals of urban economics. Upper Saddle River (N.J.). New York, 1997. 545 p.
8. Smith, A. An enquiry into the nature and causes of the wealth of nations. Ware, Hertfordshire, United Kingdom, 2012. 974 p.
9. Adams C., The economy of cities. New York Times, Jun 1, 1969. URL: <http://www.nytimes.com/packages/html/books/jacobs-economy.pdf> (Last access: 03.12.2018)
10. Jane Jacobs. The economy of cities. Vintage books edition. 1970, 288 pages.
11. Mumford, Lewis. The culture of the cities. A harvest/HBJ Book, 1970. 674 p.
12. Urbanization and Growth / eds.: Spence M., Annez P. C., Buckley R. M. Washington, 2009.
13. Duranton G., Turner M. The Fundamental Law of Road Congestion: Evidence from US Cities. URL: <http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.101.6.2616>.
14. Крамаренко Р. М. Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності: автореферат, дис. доктор екон. наук. Київ, 2016. 35 с.
15. Andrea Caragliu, Chiara Del Bo, and Peter Nijkamp, Smart Cities in Europe. Journal of Urban Technology, Vol. 18, No. 2, April 2011, P. 65–82.
16. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. М.: ИНФРА-М, 1999. 479 с.
17. Мельникова М. Механізм господарювання міста та забезпечення його ефективного функціонування. Схід. 2011. № 1 (108). С. 100-104.